

crkva u svijetu

godina XIX • broj 2 • split • 1984

TEOLOŠKA NAČELNOST I ŽIVOTNA OTVORENOST KRŠĆANSTVA

Urednik

U procjepu metafizičke i životne stvarnosti

Čovjek se od pamtivijeka nalazi u procjepu svoje ontičke i konkretne, životne stvarnosti. Nešto ga čvrsto prožima u njegovu biću i ne dopušta mu da se iznevjeri svojem bitku, čvrstim, metafizičkim odrednicama svoje svijesti i duha; a nešto opet nemirno u njemu vri i trajno ga sili da se suprotstavlja sudbinskoj nužnosti, da traži nove mogućnosti, da nanovo stvara i mijenja sebe i svoj svijet.

Ta dva uzajamna lika jedne iste realnosti nameću središnji problem skladnog suodnosa, traže nutarnju harmoniju ili, kako su stari govorili, svoj nutarnji logos. Na žalost, često se ide u krajnosti, koje su još davno zacrtali grčki filozofi, Parmenid i Heraklit: prvi u načelu da je sve određeno i Jedno, da je bit svega »vječna stabilnost«, a sve drugo da je obični privid; drugi, sa svoje strane, da je bitak svega »vječno kretanje«, te da su u stvari tijek i mijena bit svega što postoji, dok je stabilnost obični privid. Novovjekovna filozofska razilaženja, npr. između racionalista i empirista, makar su se odvijala i odvijaju na drugim i drugačijim kolo-sjecima, javljala su se i javljaju bez sumnje i kao vanjski odjeci tih starih krutih postavki i njihovih aporija; slično su se na tim graničnim crtama, kroz prošlost i danas, rađali i lomili različiti objektivizmi i subjektivizmi u misaonim i praktičnim područjima.

Ta dva suprotna pola i gledišta, koliko god se istiskivali i nadopunjavali, ostaju neumoljivom osovinom našega bitka i bistvovanja. I makar danas u jeku stanovite prevlasti subjektivizma teorija relativnosti podupire

staro Protagorino načelo da je »čovjek mjera svega« — šireći se tako s fizičkoga i na druga područja — čovjek, paradoksalno, što više srlja u relativizam, to bolje uviđa da se neke stvari i stvarnosti ne mogu i ne smiju relativirati. Usprkos vlastitom nagonu za razvojem i stvaralaštvom ljudska zajednica osjeća da svoj rast i razvoj može graditi samo na sigurnim, čvrstim načelima, na metafizičkim temeljima istine, dobrote i pravde. Bez tih i takvih osnova, čovjek bi lako postao igračka povijesnog rivalstva, funkcija ideoloških i političkih prohtjeva i moda. Stoga i današnja nemirna vremena u kršćanstvu vide trajnu potporu i snagu.

Kršćanstvo pred problemom nužne stabilnosti i njezine povijesnosti

Sudbina čovjeka velikim je dijelom i sudbina kršćanstva. I ono se nalazi, i to trajno kao i čovjek, u spomenutom povijesnom procijepu duhovne stabilnosti i nužnog kretanja naprijed. Temeljni poziv kršćanstva, misija spasenja, nosi u sebi višestruku bipolarnost, koja se spontano uklapa u neminovnu dinamiku života i načelnost Kristove poruke. I što se današnje kršćanstvo više trudi da bude vjerno svojem pozivu, evanđeoskom položaju vjere i svom *aggiornamentu* u suvremenim uvjetima, to više osjeća napetost između svoje teološke zadaće — poziva i upitnosti — i konkretne životne zbilje. I, kršćanstvu je tako imanentna »suprotnost« i suradnja sa svim oblicima i vidovima povijesnih izazova i relativizama. Jer, kako spasenje »zahvaća« cijeloga čovjeka, u njegovoj ovovremenosti i eshatološkoj zbilji, ono se neminovno suočava ne samo sa svojom spasenskom, teološkom, religioznom izvornosti — s porukom Riječi — nego, što mu je u stvari važan poziv, i s ljudskom faktičnosti, običnom subjektivnosti i nemirnim društveno-povijesnim bivanjem. U toj i takvoj situaciji i akciji izravno osjeća kakve su i kolike su suprotnosti prije spomenutih tendencija i općih zakonitosti u čovjeku i društvu, odnosno, kako je baš zbog toga potrebno stvarati i graditi na sigurnim podlogama i zdravim temeljima.

S druge strane, a ni to ne treba zanemariti, i u samom kršćanstvu, u Crkvi, kako obično kažemo, javlja se neprestano unutarnja napetost između njezine imanentne religiozno-etičke danosti i trajnog povijesnog hoda ili, općenitije rečeno, i njezine povijesnosti. To je onaj krucijalni problem aktualiziranja misli, ideje, načela, sigurne »stabilnosti«, i njihova reaktiviranja iz životne prakse, iz posebnih situacija na opće pravilo i obratno. Osim toga, tijek razvoja ima svoje zakone; povijesnost nosi svoje procese. Produblivanja i nove spoznaje daju i nove zaključke, kao i mogućnost novih shvaćanja i aplikacija. U jednu riječ, i Crkva se neprestano nalazi u svom »dijalektičkom« odnosu i vodi, neminovno vodi računa o životnim zakonitostima i nedorečenim logičkim aporijama.

Međutim, jasan je poziv Crkve u službi spasenja. U ovom kontekstu naše rasprave izrazit ćemo ga jednostavno svojim riječima: *teološko-etička načelnost* i životna otvorenost. Prva bi sintagma označavala onaj čvrsti, sigurni pol, utemeljen na metafizičkoj zbilji i transendentnoj usmjerenosti čovjeka, druga onaj drugi, životni tijek, povijesne tokove i procese, pred kojima kršćanstvo ne bi trebalo zatvoriti vrata. Tražeći njihov sklad i unutarnju harmoniju, onaj misaoni logos o kojemu su još stari govorili,

Koncil je spremno u svojim uredbama (konstitucijama) istakao relativnu autonomiju zemaljskih vrednota, upozoravajući da je Stvoritelj jedini pravi garant cjelokupnog reda i mira, i da se zato sav razvojni proces i sljed trebaju neprestano k njemu obraćati i s njim, na čvrstim i sigurnim etičkim postavkama, ići naprijed. U tom smislu čujmo riječ — dvije o esencijalizmu kršćanskog creda i metafizičkoj komponenti sigurnih etičkih načela.

Esencijalizam kršćanskog creda

Heideggerov poziv »natrag k Bitku«, mada je i sam egzistencijalno orijentiran, indirektno je poziv kršćanstvu »natrag esencijalizmu«. Iako se kršćani nisu nikada odrekli svojih esencijalističkih motrišta, čini se da je vrijeme da se danas snažnije u filozofskom smislu naglasi esencija pred egzistencijom, da se misaono prenese naglasak s funkcije i funkcionalnosti na samu narav ili bit stvari. Nije to nikakav luksus ili igra, to je imamentni zahtjev ljudske svijesti, ustuk pretjeranom funkcionalizmu i situacionizmu, koji, zanemarujući bitne stvarnosti, zanemaruju temeljne vrednote na kojima počiva ljudska zbilja i aksiološka sigurnost.

Posebno je to važno kad su u pitanju religiozne, vjerske i etičke istine i načela. Kršćanska teologija npr. zna da njezine teze sadrže ne samo aktualnu poruku, nego, prije toga, i svoju unutarnju realnost, sadržaj i bit, koja se, kad je riječ o sigurnim istinama, u sebi ne može mijenjati i tek tako proglašavati samo nekom funkcijom. Stoga se i danas i teolozi i Crkva u cjelini u svim aktualnim preispitivanjima, novim traženjima i produbljivanjima starih spoznaja neprestano moraju vraćati temeljnoj realnosti dotične istine i poruke, njezinoj esencijalnoj stvarnosti.

Uzmimo, kao osvjetljenje, osnovne istine kršćanskog creda: Kristovo božanstvo i uskrsnuće, odnosno opstojnost duše. Hoćemo li ih shvaćati realistički, u njihovoj biti ili esenciji, ili samo funkcionalistički? Pokušaji funkcionalističkog tumačenja tih temeljnih stvarnosti — kao ustup relativizmu i procesu razvoja — neizbježno vode u »zaborav«
njihove prvotne biti, u povijesnu funkcionalnost i religiozni privid, a konačno u spontani subjektivni doživljaj i osobno »iskustvo«. Nije li to novi oblik starog nominalizma? Put u svojevrijedno pridavanje svojih sadržaja sigurnim, objavljenim istinama? Jasno je, neprihvatljiva je i vrlo opasna takva metoda. Da bi imala svoju stvarnu, trajnu vrijednost, religiozna istina treba imati i svoju nutarnju bitnost, svoju ontološku stvarnost. Ona se nikako i nikada ne smije i ne može zanemariti.

Metafizička komponenta etičkih načela

Ista je stvar, javljaju se isti upitnici i rizici kada je riječ o etičkim pitanjima i načelima u opciji egzistencijalno-funcionalističke dijalektike. Teško bi bilo govoriti o etici i etičkim vrednotama bez njihovih transcendentnih, metafizičkih temelja. I nije tu u pitanju samo neka tradicionalna oporba između autonomnog i heteronomnog morala. Mislim da su to dva lica iste stvarnosti: autonoman je ukoliko ga čovjek — generički shvaćen — u svom biću, u svojoj svijesti i savjesti poima i osjeća; hete-

ronoman je, jer mu je temelj i jamstvo izvan čovjeka: Stvoritelj svega, Bog. Bog zapravo djeluje u »kategoričkom imperativu« ljudske savjesti, stoga on »stoji« i iza onoga morala koji nazivamo »autonomnim«; inače bi se bez te bitne Stvoriteljeve komponente, koju jasno uviđamo u transcenciji etičkih zahtjeva, ljudski moral raspršio u subjektivni relativizam.

Ne govorimo ovdje o raznolikoj praksi i izvanjskim kriterijima; pred očima nam je zahtijevnost moralnog stabiliteta. Stoga, kad je riječ o temeljnim etičkim polazištima i osnovama, nužno je u njima sagledati i poštovati određenu metafizičku realnost koja transcendirira osobne interese, pojedinačna shvaćanja i funkcionalni situacionizam. Svako funkcionalističko shvaćanje i vrednovanje temeljnih etičkih postavki u biti ruši svaki etički sustav i njegove aksiološke kriterije. Kršćanstvo se tome mora izravno oduprijeti. Jer, jedna od bitnih njegovih zadaća jest i to da u svoje teološke istine, teološku stabilnost, sačuva i ponudi svijetu svoju etičku sigurnost, svoju metafizičku etiku. Samo takva, etika može imati svoju deontološku uvjerljivost i snagu.

Baš u ovom broju naše revije, uz opsežnu studiju o Kristovu božanstvu, koje smo čas prije spomenuli u osvjetljivanju esencijalističkog tumačenja kršćanskih istina, imamo i važnu raspravu o moralnom pitanju ljudskoga začeca »in vitro«. Neka nam ova problematika posluži kao primjer etičkog transcendentnog vrednovanja čovjeka i njegova života. Iako se ovdje, u konačnici, ne radi o dogmatskoj definiciji, nego o redovitom nauku Crkve, a u nekim dijelovima rasprave o općim moralnim stajalištima, dapače o refleksijama i teološkim mišljenjima, koja se mogu dopunjavati ili čak u pojedinim slučajevima usavršavati, ovoj delikatnoj temi kršćanska moralka esencijalistički i načelno pristupa. Samo nas takav postupak može izvesti na čistac. To više što se baš u moralnim pitanjima najčešće stječu različita shvaćanja i interesi. I koliko god se, kad je riječ o ljudskoj oplodnji u epruveti, činilo da je to stvar znanosti i subjektivnog stajališta »roditelja«, deontološka moralka ne može zaboraviti na svoja metafizička, transcendentna polazišta. Ima nešto kršćanski i ljudski esencijalno u čovjeku i njegovu začecu pred čim svaka funkcionalnost i trenutna korist zastaju; i to esencijalno — u ovom slučaju kroz prizmu etičkog vrednovanja — daje konačni odgovor koji određuje i diktira sva druga stajališta i odnose poštujući nepovredivost ljudske osobe.

U jednu riječ, stvarna, religiozna etika nužno gradi na sigurnim metafizičkim postavkama, na transcendentnim vrednotama. Samo tako, sa svojom sigurnosti i stabilnosti, nosi u sebi i široku poruku vjerodostojnosti i ljubavi prema čovjeku i životu.

Praktična refleksija

Ostajući vjerno svom religioznom i etičkom pozivu, kršćanstvo čuva svoj identitet i u najvećim kušnjama ostaje »svjetlo svijeta«, o kojemu govori Evanđelje. Baš u naše doba, kad se javljaju kojekakvi pokušaji i oporbe, kad novi mentalitet nastoji sve svesti na svoju relativističku mjeru, važno je da se kršćanska poruka prenosi i učvršćuje na jednoj drugoj razi-

ni, na razini esencijalističkih tumačenja i transcendentnih vrednota, koje se ne mogu subjektivizirati i po potrebi podređivati situacionističkim shvaćanjima i funkcionalističkim metodama.

Makar pokatkada zbog toga izbijali nesporazumi i oporbe širokih razmjera, kršćanska teologija i etika najbolje će služiti i koristiti čovjeku izvornošću i sigurnošću svoga nauka. Tako će vjerno naviještati poruku spasenja i čuvati ljudsko dostojanstvo. Spomenimo, u vezi s tim, samo jedan primjer: kršćansko shvaćanje ljudske osobe i obranu njezinih prava jednako u svim društvenim sustavima i političkim opredjeljenjima. Ili, npr., zaštitu nerođenog djeteta. Kad su se toliki pobornici pravde i ljudskih prava urotili protiv tog sitnog nevinog bića, katolička mu moralka ostaje vjerna. Ona neće i ne može prihvatiti nasilni pobačaj, pa da svi građani ovoga svijeta glasaju za njega. Zašto? Jednostavno zato što se njezine poruke i zaključci ne zasnivaju na dizanju ruku ili prebrojavanju listića, nego na sigurnim metafizičkim vrednotama, na sadržajima koji u esencijalnom smislu imaju stalnu vrijednost. Relativizmu i etičkom funkcionalizmu nema tu mjesta.

STABILITE THEOLOGIQUE ET MISSION HISTORIQUE DU CHRISTIANISME

Résumé

On y traite de la stabilité théologique et des processus nécessaires de notre existence. Comme tout le monde et le chrétien et même le christianisme se trouvent en fente des réalités métaphysiques et historiques. La stabilité ontologique nous oblige à rester fidèles à nos principes fondamentaux, théologiques et éthiques. En gardant ces principes le christianisme fait son devoir authentique et sert le mieux à l'homme d'aujourd'hui, pense l'auteur.